

ੴ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ ਸੀਰੀਜ਼ 407

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ

ਦੀ ਪਦ–ਪਦਵੀ

ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ.

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ

ਡਾਕ ਘਰ ਸਨੌਰ ਪਟਿਆਲਾ ।

ਪੰਜਾਬ ਇੰਡੀਆ

ਮੋਖ ਦੋ ਰੁਪੈ

ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਧੁਰੰਧੁਰ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਫ ਸਿੱਖ-ਇਜਮ ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ११-११-१੯੬੯ ਨੂੰ ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਸੋ ਸਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ ਸਮੇਂ ਵਿਦਵਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿਤਾ ਸੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ ਸੀਰੀਜ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਪਦ-ਪਦਵੀ

ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ. ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ.

ਅੱਜ ਦਾ ਭਾਸ਼ਨ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਜੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਤੇ ਉੱਚ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਯੋਗ ਦਾਨ ਪਾ ਸਕਾਂ ।

ਉਂਜ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਆਇਆ ਜਾਂ ਛੁਟਿਆਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਰਗੀ-ਕਰਣ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀਆਂ ਮੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਪਵਿੱਤਰ ਜਾਂ ਅਪਵਿਤਰ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ–ਪ੍ਰਬੋਧ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਇਉਂ ਕਹਿ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ -

'ਸਭੈ ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਸਭੇ ਲੋਕ ਬਾਣੀ ॥
ਸਭੋ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਸਮਸਤੋ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਰੋਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੁਧ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਕਹੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਗੱਲ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ

ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਕਹਿ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੂਦਰ ਜਾਂ ਮਲੇਛ ਭਾਖਾ ਕਹਿ ਕੇ ਨਿੰਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਗਲ ਕਥਨੀ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਨ ਲਈ ਮੈਂ ਇਕ ਬਦੇਸ਼ੀ ਯਾਤਰੀ ਅਲਬੂਰੂਨੀ ਦੀ ਕਤਾਬੇਆਹਿੰਦ ਵਲ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ 11ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇਖ ਪਾਖ ਕੇ ਗੂੜ੍ਹ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਥੋਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ–ਕੋਣ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦਿਆਂ ਇੰਜ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ...

"ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਭੂਗੋਲਕ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਨਾ ਕੋਈ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਉੱਚੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਹੀ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਏਦੂੰ ਪਰੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।" ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਡਿਆਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਣਾਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਵਡਿਆਈ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਹਿਮ ਭੰਨ ਕੇ ਉੱਚਤਮ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਮਾਧਿ-ਅਮ ਇਥੋਂ ਦੀ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ। ਉਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਅੱਜ ਦਾ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸੱਦੀ ਗਈ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤੇ

ਪਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਕੁਝ ਉੱਚ ਤੇ ਵੱਡੇ ਸਿੱਖ ਨੇਤਾਗਣਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੇ ਸਮਾਝਿਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤ ਜੋ ਗਲ ਕਹੀ ਉਹ ਇਥੇ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਆਮ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਸੂਰ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕ-ਤੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਰਕ ਵਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਗਰੀਬ ਸਿੱਖ ਧੂਹ ਨਾ ਲਏ ਜਾਣ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਕਈ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸ਼ੰਸਥਾਪਕਾਂ ਵਾਂਗ ਭ ਵੇਂ ਸਲਤਨਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਕੇ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀਆਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਜਿਵੇਂ ਵਧੇ ਫਲੇ, ਜੇ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅੱਗੇ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਰਗਾ ਸਨਾਤਮ ਧਰਮੀ ਦੇਸ਼ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੋਣ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਨਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਚਤਮ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ

ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਖਿਆਲ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਗੱਡ ਦੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਦੇਣ ਜਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਉਤਸਵ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਮਾਜੀ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਮੱਧਕਾਲੀ ਜੁਗ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਨਵੇਂ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁਗ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਵਰਤਮਾਨ ਯੁਗ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਚ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੋਣ, ਮੈਂ ਡੂੰਘੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁੱਜਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਫਰੋਲ ਫਰੋਲ ਕੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਭੋ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਇਕ ਲੰਬਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਡੂੰਘੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਪਰੀਵਰਤਨ ਹੋਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਿਧੀ ਤੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਮਾਰਕਿਸਟ ਤੇ ਲੈਨਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੇ ਰੂਸ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਮਾਜ ਤੇ ਸਾਮਰਾਜ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਹੀ ਮਿਲਣਗੇ। ਇਹ ਗਲ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਆਖ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਟੋਆਇਨਬੀ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਸਿਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ

ਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਕਰਨੀ ਕਠਨ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਹੈ ਸੱਚ। ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤੇ ਨਰੋਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਲਈ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਪਸ਼ੌਰ ਤੋਂ ਜਮਨਾ ਤੱਕ ਸੀ, ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਵੱਸਦੇ ਸਨ ਬਹੁਤ ਉਹ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਤੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਅਤੇ ਘਾਲਣਾ ਦਾ ਜੋ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਤੇ ਪਿਆ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ, ਬਹੁਤ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਧਰਮਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜੇ ਹੋਏ ਸਾਮਰਾਜਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਉਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬੜੀਆਂ ਰਸ਼ਕ ਭਰੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਦੇ ਧਰਮ ਅਵਿਲੰਭੀਆਂ ਨੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਏਨੇ ਇਲਾਕੇ ਜਿੱਤ ਲਏ, ਧਿਮਕੇ ਨੇ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਸਾਮਰਾਜ ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਮਰਾਜਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜੁਗ ਪਲਟਾਊ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲਾਸਾਨੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਦ ਤੇ ਪਦਵੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਆਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਹੈ ਕੀ, ਹਿੰਦੂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਂ

ਖਤਰੀ ਉਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾਂ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲਫਜ਼ ਕਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਬਚਨ ਸੱਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਸਰੋਤੇ ਹੋ, ਉਹ ਚੰਗਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਵਿਦਵਾਨ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੁੱਲ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਿਛੋਕੜ ਸਮਝ ਕੇ ਪਾਇਓ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਾ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਭਗਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਕ ਅਰਥ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੀਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਵਿਅੱਕਤਤਵ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਸੰਗਿਆ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ–

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਾਂ ਕਾ ਨਿੱਜ ਭਗਤ ਥਾਂ

ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਵੋ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਗਿਆ ਗਲਤ ਨਹੀਂ। ਪਰੰਤੂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਜੋ ਭਗਤ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਹੋਰ ਹਨ। ਮਧ–ਕਾਲੀਨ

ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਚੱਲੀ, ਉਸ ਦੇ ਤਿਨ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ। ਬੁਧੀਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੋ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ਭਗਤੀ ਮੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ ਮੰਨੇ ਹਨ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ। ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਸੰਘਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤ੍ਰੈ-ਮੂਰਤੀ ਤਿੰਨ ਅੰਗ ਹਨ, ਭਗਤੀ ਮੱਤ ਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਾਲਕ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਕੰਮ ਹੋਰ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਗਿਲਾਨੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਗੀਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸਲੋਕ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ–

'ਯਦਾ ਯਦਾ ਧਰਮਸਯ ਗਲਾਨਿ
ਭਵਤਿ ਭਾਰਤ, ਅਭਯੁਤ ਥਾਂਨਮ
ਧਰਮਸਯ ਤਦਾਤਮਾਨ ਸੁਜਾਮਿਯਹਮ,

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਗਿਲਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਉਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਉਪ ਅਵਤਾਰ 28 ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ! ਇਹਨਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੱਧਾ ਧੜ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਤੇ ਅੱਧਾ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੱਛ ਕੱਛ ਵ੍ਰਾਹ ਆਦਿ ਕਈ ਅਨ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਕਲਕੀ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਹਾਲੀ ਇਕ ਅਵਤਾਰ ਹੋਰ ਵੀ ਧਾਰਨਗੇ। ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਸਿਧਾਂਤ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਕੇਵਲ ਜਿਤਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤ ਮੰਨੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭਗਤ ਕਹਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਭਗਤ ਦੇ ਅਰਥ ਖੁਲਮ ਖੁਲ੍ਹੇ ਲੈਣੇ ਹੋਣ ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਸਿਖ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਸਿਖੇ ਉਹ ਹੀ ਸਿੱਖ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਸਟਰ ਕੋਲੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਤੋਂ ਸਿਖਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਖ, ਇਹ ਸਿਖ ਦੇ ਅਰਥਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦੀ ਅਕਾਂਖਿਆ ਨਾ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਸਿੱਖ ਦੇ ਅਸਲੀ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ ਪਰ ਜੇ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂਦਰ ਹੀ ਸਿੱਖ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਗਲ ਸਿੱਖੀ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਖ। ਇਉਂ ਤਾਂ ਤੋਤੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਤ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਦੋਨੋਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਭਗਤੀ ਮਤ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਅਵਤਾਰ ਵਾਦ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮਾਨੁਜ, ਰਾਮਾਨੰਦ ਕਬੀਰ, ਰਵਿਦਾਸ ਆਦਿ ਜੋ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਗਈ

'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖਿ ਦਾ ਨਿਜ ਭਗਤਿ'

ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਧਾਰਨੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਵਤਾਰ-ਵਾਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :'

ਸਦਾ ਸਦਾ ਹੋ ਸੇਵੀਐ,
ਜੋ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ॥
ਅਵਰੁ ਦੂਜਾ ਕਿਉਂ ਸੇਵੀਐ,
ਜੰਮੇ ਤੇ ਮਰਿ ਜਾਇ ॥
(ਵਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਬਾਰੇ ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣ

'ਸੋ ਮੁਖੁ ਜਲਉ ਜਿਤੁ,
ਕਹਹਿ ਠਾਕੁਰ ਜੋਨੀ ॥

ਉਹ ਭਗਤ ਕਿਵੇਂ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਗਤੀ ਦੇ ਨੌ ਰੂਪ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੂਲ ਗੁਣ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਲਿਆਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ—

'ਜਿਤੁ ਦੁਆਰੇ ਉਬਰੈ, ਤਿਤੈ ਲੈਹੁ ਉਬਾਰਿ ॥

ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਬਰਨ ਦੇ ਕਈ ਰਸਤੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਸ਼ੁਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਅਕਾਂਖਿਆ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਕਲਿਆਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ 'ਚ ਸਿੱਖ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰ

ਅੰਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਉਪਰ ਦੱਸੀ ਅਵਤਾਰਵਾਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕਲ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜੀਬੋ ਗਰੀਬ ਗੱਲਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਹੈਡਿੰਗ ਹੀ ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਾਂ ਕਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੱਚੀ ਬੁਧੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਪਦ ਪਦਵੀ ਨਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੌਣ ਮੱਥਾ ਮਾਰੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨਾ ਸੰਤ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਤ ਕਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਦਾ ਪਦ ਅਰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨ ਸੰਧ ਲਿਆ ਹੋਵ ਕਿ ਉਹ ਮੁਕੰਮਲ ਇਨਸਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਸੰਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸੰਤ ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਲਈ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਤਕ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਪਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕਵੀ ਦੇ ਪਦ ਤੇ ਧਿੰਗਜੋਰੀ ਖਿਚ ਕੇ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਉਚੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੋਮੇਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੋਏ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਕਿ ਭਾਈ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਧਰਮ ਧਾਰਨਾ ਉਤੇ ਏਨੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਚਲਿਆ ਤੇ ਇਸਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਐਸੀ ਹੈ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਰ

ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦਸਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਧਰਮ ਵਰਨਣ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਰਾਮ ਚਰਿਤਰ ਮਾਨਸ ਨੇ ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਰਸਾਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਐਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਚਤਮ ਤੇ ਸ਼ੁਧ ਪਦਵੀ ਤੇ ਜਾ ਪੁਜਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸੰਤ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਤ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਅਤੇ ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਉਹ ਪੈਰੋਕਾਰ ਜਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਢਾਲਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ—

ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ,
ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ ॥

ਜਾਂ— ((ਪੰਨਾ 599)

ਬੀਜਉ ਸੂਝੈ ਕੋ ਨਹੀਂ,
ਬਹੈ ਦੁਲੀਚਾ ਪਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ 936)

ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸੱਤਾ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਪਦ ਦਾ ਦੁਸ਼ਾਲਾ ਵਿਛਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਪਰਮ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹਨ।

ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸੰਤ ਕਿਵੇਂ ਕਹੋਗੇ ? ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵੀ ਮੌਲਿਕ ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਸਨ।

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਪਦ—ਪਦਵੀ ਤੇ ਸੰਗਿਆ ਕੀ ਸੀ ? ਕਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ 'ਰੀਫਰਮਰ' ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੋਕ ਆਏ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖੀ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਮਝ ਆਈ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਹੋਏ 'ਲੂਥਰ' ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਕ ਕਾਹਣ ਦੀ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਲੂਥਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਇਥੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕਾਲਜ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਮੂੰਗਫਲੀ ਵਾਲਾ ਮੂੰਗਫਲੀ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਖੜੇ ਬੰਦੇ ਗਾਲੀ ਗਲੋਚ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੜੀ ਸੌਖੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਲਭ ਲਈ ਪਈ ਲੂਥਰ ਸੁਧਾਰਕ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵੀ ਸੁਧਾਰਕ ਸਨ। ਸੁਧਾਰਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਭਾਈ ਦੇਖੋ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ

ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਇਹ ਫਲਾਣੇ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਗਲਤ ਅਰਥ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਗਲਤ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ : ਇਹ ਹੈ ਸੁਧਾਰਕ ਦਾ ਕਰਮ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਉਤੇ ਸੁਧਾਰਕ ਹੋਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਢੁਕਦੀ ਨਹੀਂ।

ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਾਰ—ਅੰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਘੜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਭ ਦਾ ਤਾਣ ਤੇ ਤੋੜਾ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਵੀ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਹੈਡਿੰਗ ਹਨ—

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਸੋਹਜ।
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕੀ ਕਵਿ ਬਿੰਬਾਵਲੀ।

ਜੇ ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਪੱਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਲਓ ਜੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਸਨ? ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਰ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਕੱਚੀਆਂ ਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਆਮ ਘਾਟ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੋਲਣਾ ਥੋਹੜਾ ਤੇ ਗਲ ਵਿਚਾਰਨੀ ਬਹੁਤੀ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਬਣੇ। ਐਵੇਂ ਵਾਧੂ ਦੀ ਚਰੱਰ ਚਰੱਰ ਲਾਈ ਰੱਖਣੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਲੇਖ

ਲਿਖੀ ਜਾਣੇ ਤੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣੀ. ਇਹ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤਕ ਖੋਜ ਜਾਂ ਚਿੰਤਨ ਨਹੀਂ ।

ਕਵੀ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਉਹ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹੱਸ ਸਮਝਾਵੇ। ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਹੈ? ਕਵਿਤਾ ਬਸ ਏਨੀ ਕੁ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਹਿਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਐਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਦੂਜਾ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ। ਗਾਲਬ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ—

ਦੇਖੀਏ ਤਕਰੀਰ ਕੀ ਲਜ਼ਤ
ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਹਾ ਔਰ ਮੈਂ ਨੇ ਜਾਣਾ ਕਿ
ਗੋਇਆ ਯਿਹ ਭੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਹੈ।

ਬੱਸ ਇਹੋ ਬਿੰਬ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਸ਼ਾਇਰੀ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਭੇਦ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅੰਗ ਜਾਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਈ ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਾਂਗ ਪਰਖ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਅਗੰਮੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਕਹਿਣਾ ਉਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸੋਧ ਤੇ ਸੋਹਜ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਕਸਵਟੀਆਂ ਨਾਲ ਪਰਖਣਾ, ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਹੈ। ਟੈਗੋਰ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਬਚਨ ਗੀਤਾਂਜਲੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ—

ਲਓ ਦੇਖੋ ਉਹ ਇਕ ਸੁਨਿਆਰਾ ਬਾਗ ਵਿਚ ਆ ਵੜਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਪੱਥਰ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਲਈ

ਫਿਰਦਾ ਹੈ – ਜਿਸ ਉਤੇ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਘਸਾ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਫੁੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਤੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਉਤੇ ਘਸਾ ਘਸਾ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ।

ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋ ਮਿੱਥੀਆਂ ਪੱਥਰ ਕਸਵੱਟੀਆਂ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਕੁਝ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਬਾਕੀ ਗੱਲ ਰਹੀ 'ਸ਼ਾਇਰ' ਦੀ । ਇਹ ਅਰਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ । ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੀ ਅਰਬੀ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਅਰਥ ਹੋਰ ਸਨ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਹੋਰ ਹੋ ਗਏ । ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਮੂਲ ਅਰਥ ਹਨ– 'ਜਿਹੜਾ ਆਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸ਼ਾਇਰ ।'

ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਗੈਬੀ ਵਹੀ ਨਾਜ਼ਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਜੇ ਮੁਹੰਮਦ ਵੀ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਸ਼ਾਇਰ ਹਾਂ । ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਗਿਆਨ ਉਤਰਦਾ ਹੈ । ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਸ਼ਾਇਰ ਜੋ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜਬਰੀਲ ਆਪ ਉਡ ਕੇ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਉਹ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਮੈਂ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਜਹੜੇ ਇਹ ਲੋਕ ਜ ਸ਼ਾਇਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ।

ਜੋਹੜੇ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਵੀ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਰ ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਨਖੇੜਾ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹ 'ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਇਰ ਏਵ ਕਹਿਤ ਹੈ' ਦੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਅਲੌਕਿਕ ਮਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਹੈ।

ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣ ਆਪੇ ਦਾ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਜਾਂ ਪੈਗੰਬਰ ਹਾਂ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਪਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਚ ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਸ਼ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਦ ਪਦਵੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰ।ਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੂੜ੍ਹਾ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਪਦ ਦੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ—

ਚਿਤੁ ਜਿਨ ਕਾ ਹਿਰਿ ਲਇਆ
ਮਾਇਆ ਬੋਲਨਿ ਪਏ ਰਵਾਣੀ ॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਵ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਹਾਂ ਮੈਂ ਪੀ ਐਚ ਡੀ ਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਮਲੀਨ ਕਾਮਨਾਵਾਂ

ਰੱਖਦ ਹੋਏ।

ਕਈਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪੀਰ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਪੀਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ -ਪੀਰ ਉਹ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਇਮਾਨ ਲਿਆਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੈ। ਪਰ ਐਸਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ 'ਜਿਤ ਦਰ ਲਖ ਮਹੰਮਦਾ' ਦੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਕੁਝ ਲੋਕ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਪਦ-ਪਦਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵਲੀ ਅਲਾਹ ਸਨ। ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਪੈਗੰਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਆਖਰੀ ਹੈ 'ਆਖਰ ਨਬੀਆ' ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਕੌਲ ਹੈ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਨਬੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਨਾ ਰਸੂਲ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜੇ ਇਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਲੀ ਅਲਾਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਯਾਨੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾ ਵਲੋਂ ਬਲ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਲੀ ਅਲਾਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲੀ ਅਲਾਹ ਨਹੀਂ ਹਨ ਨਾ ਹੀ ਪੈਗੰਬਰ। ਪੈਗੰਬਰ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੈਗਾਮ ਦੇਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਬਣਾਵੇ। ਇਹ ਮਰਤਬਾ ਹੈ ਪੈਗੰਬਰ ਦਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹੀਏ ਤੇ ਕਿਸ ਕੈਟਾਗਰੀ

ਵਿਚ ਲਿਆਈਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਮਝਣ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਯਤਨ ਕਰੀਏ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਦ-ਪਦਵੀ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਿਆ 'ਗੁਰੂ' ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਥ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਟਕਰੀਆਂ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤਕ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਜੇਹੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਪਦ ਦਾ ਰਹੱਸ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਸੁਣਦੀ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਪਦ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਲ ਜਾਈਏ, ਖੋਜੀਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਦ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੇ ਉੱਤਮ ਅਰਥ ਕੀ ਹਨ ਤੇ ਜਿਸ ਪਦ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕਲੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਰਤਬਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਾਵੇ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਠੀਕ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਦਾ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਉਤਮ ਟੀਸੀ। ਯੂਰਪ ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਵੇਦ ਗਾਂ ਦੇ ਥਨ ਹਨ, ਅਰਜਨ ਵੱਛਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਚੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਗੀਤਾ ਦੁੱਧ ਹੈ। ਆਓ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ

ਲੱਭੀਏ। ਗੀਤਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਹੈ।

"ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਹੇਸ਼ਵਰਾ,
ਗੁਰੂ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰਾ।"

ਸ਼ਪਸ਼ਟ ਹੈ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਮਨੁਸ਼ ਜਾਤੀ ਦਾ ਧਰਮ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦ ਪਦਵੀ ਸਮਝੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕਲੇਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਉਹ ਨੀਚ ਤੋਂ ਅਤਿ ਨੀਚ ਤੇ 'ਕੀਟਨ ਮਹਿ ਕੀਟ' ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਮੂਰਖ ਮੁਗਧਾ ਜਨਮ ਭਿਆ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ-

ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪ੍ਰਮੇਸਰੁ,
ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ ॥

ਇਹ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਜੋ ਅਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕੀਤਾ। ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ

"ਹੇ ਅਰਜਨ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਅਸਲ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ।" ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਦੱਸ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਦ ਪਦਵੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਸਮਰਥਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਪਦ-ਪਦਵੀ ਬਾਰੇ ਸੰਗਿਆ ਨੂੰ ਮਨਾਂ 'ਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸੋਚੋਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸਨ, ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ, ਭਗਤ, ਕਵੀ, ਸ਼ਾਇਰ, ਵਲੀ ਅਲਾਹ, ਪੀਰ, ਪੈਗੰਬਰ ਸਮਝ ਕੇ ਜਾਨਣ ਦੀ ਕਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾ ਹੱਥ ਪਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਇਹ ਸਭ ਯਤਨ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਥਿਊਰੈਟੀਕਲ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣ ਕੀ ਹੈ। ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰੱਖਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਏਨ ਕੁ ਜਰੂਰ ਦਸਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਜੋ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਉਹ ਬੜੀਆਂ ਨਰੋਈਆਂ ਤੇ ਏਨੀਆ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਮੌਲਕ ਹਨ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬ ਆਏ, ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਹੋਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਫਰੋਲੀਆਂ

ਜਾਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੇਖੋਂਗੇ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰੂ ਬਲਾਂ ਕਿਥੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਫੁਟੀਆਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਭਾਰਤ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਹੀ ਬਝਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਦਰਜਾ ਬੰਦੀ ਖਤਮ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜ਼ਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਈਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਰਾਮਾਨੁਜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਧ ਤਕ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਯਾਦ ਰਹੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਰਣ-ਆਸ਼੍ਰਮ ਧਰਮ ਦੇ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਤੋੜੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਾਤੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜਾ ਰਸਤਾ ਉਹ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਤੇ ਜੋ ਤੁਰੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਕਲਿਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵਰਣ ਆਸ਼ਰਮ ਦਾ ਨਿਸੇਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਦੇਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਨੁਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀਪ ਦਾ ਹੋਵੇ. ਆਤਮਕ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਸਮਾਨ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ : ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਉਤੇ ਗੌਰਵ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਹਾਨ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਗਿਆਨ ਮਹਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਉਤਮ ਗਿਆਨ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ

ਆਤਮਕ ਕਲਿਆਨ ਦਾ ਸਾਧਨ, ਕੋਈ ਨਰੋਆ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸੋਚ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਗਿਆਨ ਦਿਤਾ ਤੇ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ 'ਸਰਬਤ ਦੇ ਭਲੇ' ਵਾਲਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾ ਨੇ ਸਬੰਧਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸੋਚ ਭੰਨੀ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਖੂਹ ਦੇ ਡਡੂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਪਾਰ ਸੰਸਾਰ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਤੰਗ ਦਿਲ ਸੋਚ ਨੇ ਜੋ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਅਤੇ ਸੋਚਾਂ ਤੋਂ ਰੋਸ਼ਨਦਾਨ ਤੇ ਦਰਵਾਜੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਰਖੇ ਸਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦੂਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਦੀ, ਆਪਣੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਗੌਰਵ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੁਢ ਬਝਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਨਰੋਆ ਵਿਚਾਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਹਕ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਨਾ ਕਈ ਨਰੋਆ ਧਰਮ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਾਜਿਆਂ ਅਮੀਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਸ਼ੰਗ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁਤੰਤਰ

ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰੀ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਇਹਨਾਂ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ

ਹੁਕਮ ਕੀਏ ਮਨਿ ਭਾਵਦੇ,
ਰਾਹਿ ਭੀੜੈ ਅਗੈ ਜਾਵਣਾ ॥ (471)

ਇਹ ਵੱਡੇ ਵਿਚਾਰ ਸਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਿਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਅਗਾਂਵਧਾਈ ਵਾਲਾ ਸਬੰਧ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ।

1- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਦਰਜਾ ਬੰਦੀ ਖਤਮ ਕੀਤੀ।
2- ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਡਾਹ ਕੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕੀਤੀ।
3- ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਭ ਲਈ ਇਕ ਸਮਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬੀਜ ਬੀਜੇ।

ਇਹ ਹਨ ਨੁਕਤੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਲਭ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਿਥੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਗਟੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਵਧ ਫੁਲ ਕੇ ਆਪਣੇ 2 ਥਾਂ ਸਥਾਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ? ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਪਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਜਿੰਨਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚ ਇਸ ਆਧੁਨਿਕ ਜੁਗ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਉਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਗੌਰਵ ਕਰੀਏ ਉਨਾਂ ਹੀ ਥੋਹੜਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹੋ ! ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖੋ !!

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੋ !!!

ਛਾਪਕ : ਐਨਸੰਨ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਦੁਕਾਨ ਨੰਬਰ 86,
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੁਖ ਨਿਵਾਰਨ ਰੋਡ, ਪਟਿਆਲਾ
ਫੋਨ : 70564

ਟਰੈਕਟ ਨੰਬਰ ੪੦੬ ਲਈ ਸਹਾਇਕ

1 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਪਟਿਆਲਾ।
2 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਪੀਰੂ ਮਨੂਰ ਕੋਚੀਨ।
3 ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ।
4 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਸੇਵਕ ਜਥਾ ਬੀਕਾਨੇਰ।
5 ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਟ੍ਰਸਟ. ਵੇਸਟ ਪਟੇਲ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।
6 ਸ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜਗਰਾਓਂ।
7 ਸ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਐਂਡ ਸੰਨਜ਼ ਜਗਰਾਓਂ।
8 ਗਿਆਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰਾਨੀ ਜੋਤਿ ਆਰਟ ਪ੍ਰੈਸ, ਜਗਰਾਓਂ।
9 ਸ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ, ਨਵੀਂ ਬਸਤੀ, ਜਗਰਾਓਂ।
10 ਸ. ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਮੋਤੀ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।
11 ਸ. ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਨਿਊ ਪ੍ਰੇਮ ਨਗਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ।
12 ਬੀਬੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸ੍ਰ. ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਿਨੀਪੈਗ, ਕੈਨੇਡਾ।
13 ਸ. ਨਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਹਾਰ ਨਵੀ ਦਿੱਲੀ।
14 ਸ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਿਆਮਤਪੁਰ, ਜਿਲਾ ਬੁਰਦਵਾਨ W.B.
15 ਸ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਇੰਡੀਅਨ ਆਟੋਮੋਬਾਇਲਜ਼ ਕੁਰਨੂਨ AP
16 ਕੈਪਟਨ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ਨਗਰ, ਡੇਹਰਾਦੂਨ।
17 ਸ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਨਗਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ।
18 ਸ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ, ਪਟਿਆਲਾ।

1 ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ ਮੁੱਖ 10 ਰੁਪਏ ਇਲਾਵਾ ਡਾਕ ਖਰਚ।
2 ਵਰਿਆਮ ਇਕੇਲਾ...ਦੂਜੀ ਛਾਪ 15 ਰੁਪਏ।
3 ਕਿਉਂ ਕੀਤੋ ਵੇਸਹੁ 1 ਰੁਪਏ।
4 ਸਿੱਖ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ 10 ਰੁਪੈ
5 ਜਥੇਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝਬਰ 15 ਰੁਪਏ।
6 ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ 1920-25 4 ਰੁਪਏ।

ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸਾਲਾਨ ਚੰਦਾ 20/- ਇਕ ਵੇਰ ਜੀਵਨ ਪਰਯੰਤ ਚੰਦਾ 150/-
ਪਰਦੇਸਾਂ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰੀ ਡਾਕ 300/- ਰੁਪੈ ਹਵਾਈ ਡਾਕ 500/- ਰੁਪੈ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਾਪਕ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ ਸਿਤੰਬਰ-1991 ਐਨਸਨ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼
ਪਟਿਆਲਾ ਪਟਿਆਲਾ-ਫੋਨ 70564